

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 10:3

Onder redactie van Prof. Dr V. Hepp, Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; Dr K. Fehrbach, Vreeland; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Slag; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. G. Kunst, Arnhem; Dr H. W. Laman, Assen; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marnelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr G. Meima, Groningen; Dr J. C. Rullmann, Utrecht; Dr J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijss, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Dr E. Visser, Arnhem; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielinga, Hoofddorp; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:

Prof. Dr V. HEPP, Van Breestraat 14, Amsterdam.

Drukkers-uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.

Tel. No. 58 — Postrekening No. 30000.

Abonnement: f1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenland en Ned.-Indië f7.50 per jaar.

Advertentie: 25 ct. p. regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Het Paradox in de Religie. V. — Uit de Schrift: Looft den Heere (Ps. 134:1 en 2). — Kerkelijk Leven: Verdediging onnoodig. — Geestelijke Adviezen: Correspondentie. — Literatuur en Kunst: Nieuwe Kinderboeken. — Pop.-Wetensch. Schetsen: Gijsbertus Voetius, VIII. — Het Boek van de Week. — Uit de Buitenl. Kerken: Een begraving onder de Geref. Holl. Amerikanen, II. — Pers. schouw. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

HET PARADOX IN DE RELIGIE.

V.

Tegenwoordig wordt veel gesproken over „het paradoxaal karakter der waarheid.“ Met name noemen sommigen, dat het gereformeerde protestantisme dit paradoxaal karakter erkent, en moet, om zichzelf trouw te blijven. Men meent, dat Calvijn het reeds uitgesproken heeft. Vele invloeden werken hier samen: vooral Karl Barth is hier te noemen; hier te lande heeft Prof. Hattjema sterk gepleit voor erkenning van de paradox in de theologie. „Paradox“ is dan voor hem „een woord of redenering, die blijkbaar in zichzelf tegenspraakig is.“

De poging van Prof. Hattjema, om zijn opvatting van het paradoxaal karakter der waarheid (doorbreking van de grondwet van het eedelijk denken, terijdeling van het redelijke indelingsprincipe, A-B) uit de Schrift te bewijzen, moet als een eenmalige onvolgdoende worden afgewezen.

Hetzelfde geldt van de poging van anderen (b.v. Jonckman) om het paradoxaal karakter der waarheid (in engere zin) met de H. Schrift te bewijzen. Barth stelt de kwestie wel zo scherp mogelijk, doch verliest dan ook uit het oog, verwaarloost althans in de praktijk, de leer der immanentie Gods, ook in het geven der openbaring, almede de erkenning dat de openbaring een geselschap doorloopt.

De erkenning van de juistheid van de stelling, dat het karakter der waarheid paradoxaal is, zou, in plaats van specifiek gereformeerd protestantisch te zijn (zoals Prof. Hattjema wil), het gereformeerd protestantisme juist te staan komen op verlies van meer dan een geestelijk bezit en berooving van zijn aenschijn.

Wat nu ons, gereformeerden, zelf betreft: er zijn den laatsten tijd onder ons merkwaardige verschijnselen waar te nemen. Geestelijke leidslieden staan op, die zeggen: Kuyper het altijd; of-of; maar Bavinek had ooren naar „en-en“; en daarom: wij willen terug naar Bavinek. Een anderen keer verklaren ze even rustig: Hattjema en Barth moeten we hooren. De „gedachte van Barth“ tegelijk met den „Bavinek-geest“ willen ze doen herleven.

Indien dit alles rijp overwogen was, zou het paradoxaal mogen heeten. Ik vrees echter. Want wie naar Bavinek wil, die moet Barth loslaten en Hattjema met alle oerbiedigheid (die tegenover levenden meer dan dooden gebruikelijk is) verzeeken, dat hij het Calvinisme tot nu toe niet getoond heeft met geduld te willen verstaan, zooals wij meenen, dat het wil verstaan worden.

Laat ons enkele posten maar van de rekening noteeren:

Barth wil „von Gott her die Religion in Frage stellen“. Jezus „heeft met religie eenvoudig niets te maken“. Op hetzelfde oogenblik, waarop religie bewust religie wordt, een psychologisch-historische tastbare grootheid in de wereld, is zij van haar diepste tendenz, van haar waarschijnlijkheid afgevalen en den afgoden toegewijden. De waarheid van de religie ligt hierin, dat zij „jenseitig“ is; een in de geschiedenis grijpbare (horizontale) macht kan zij niet worden, zonder haar karakter te schenden. En dat alles omdat zij „paradoxaal“ is. Aldus Barth.

Men kan dit alles niet met bewondering aanschouwen, zonder Bavinek in het gezicht te slaan. Als iemand soms Bavineks erfenis redden wil en tegelijk dit en wat eraan gelijk is, met jubelzangen achter Bavinek importeerden wil, dan haalt hij een streep niet alleen door Kuyper maar evenzeer door heel Bavinek's „Wijsbegeerte der Openbaring“, om maar niet meer te noemen. Bavinek zegt: „Religie is of een pathologie van den menschelijken geest, of ze eischt... de kenbaarheid Gods“ (135). Tegenover Barth's „respect voor Gods incognito“ houdt Bavinek vol: „ignoti nulla cupido“ (135); wat ik niet ken, dat begeer

ik ook niet; ik heb het niet lief. Respect voor Gods incognito betekent: de religie loslaten in dezelfde mate, waarin ik dat „respect“ voed. Maar wat is mijn religie zonder „respect“ en wat mijn „respect“ zonder religie? „Alle godsdienst“, zegt Bavinek, „rust op de onderstelling, dat God... in de wereld werkzaam is“ (136). En het christendom is „Christus-Religie“ voor hem. Jezus Christus heeft met de religie eenvoudig alles te maken.

Het wordt hoog tijd, dat men Bavinek en Kuyper lezen gaat en dat Bavinek niet langer dood-getoast wordt door een bepaalden kring, die hem bij den dag meer complimentjes maakt, naarmate ze datgelijks zijn grondgedachten naiever verloochent. Het is soms zielig te zien, hoe sommige jongeren meenen, een „synthese“ te vinden, door aan Bavinek eden te wijden en voorts Barth „grootisch“ te doen spreken. Zij vergeten, dat het laatste glimpje van synthese hun op die manier afgenomen wordt. In de lijn der goddelijke immanentie toch ligt nog de gedachte aan zekere evolutie. Losgemaakt van de transcendentie Gods wordt zij tot een grove ketterij. Maar tot nu toe was voor gereformeerden een zekere mogelijkheid van de erkenning van evolutie op den bodem der revelatie; beide zijn onder ons nooit volkomen tegenstellingen geweest. Ze zullen het worden, zodra Barth geïmporteerd wordt. Die het hardst om „synthese“ roepen tegenwoordig, toonen af en toe het kortst er over nagedacht te hebben. Ze spelen het woord, maar spullen de gedachte; zulk spelen is spelen, anders niet.

Wij moeten (willen we op eigen fundament verder bouwen, naar Kuyper en Bavinek terug en naar Calvijn. Bij hen zijn — ik wies er reeds op — de immanentie en de transcendentie Gods op gelijke wijze erkend. Maar hier worden ze gescheiden. Bij Kierkegaard moet het „transcendente uitsgangspunt“ tot elken prijs bewaard worden voor het onheil, dat men het in de „immanentie“ van een wereldhistorisch proces van ontwikkeling zou neerhalen, indien althans Kierkegaard zal blijven, die hij is. En Barth heeft zich daarbij aangesloten en het „oneindige kwalitatieve verschil“ tusschen tijd en eeuwigheid, zooals Kierkegaard het uitdrukt, in zijn negatieve en positieve betekenissen willen uiteenzetten. En o, het is alles best bedoeld; het is een roepen om de majesteit Gods, te lang vergeten. Maar het deugt toch niet. De paradoxenleer is een poging, om het geloof te redlen uit de dorre handen van het rationalisme, maar het is een vertwijfelde poging geweest; en vrees, wanhoop, vertwijfeling zijn slechte raadgevers; het bederft zijn ze voor iedere reddingsbrigade. Wanhoop is immers de „ziekte tot den dood“. Ook voor theologen, q.q. Deze Barthiaansche theologie zal leiden tot deïsme) juist om haar praktische loochening van de immanentie Gods; eenmaal op het hellend vlak kan ze niet terug. De poging, om Gods transcendentie te verbinden met zijn immanentie staat voor haar begrip gelijk met de loochening, de opheffing, van Gods transcendentie, haar lievelings-denkenbeeld. En wat men nog van immanentie weten wil, dat wordt dan dienstig, om den mensch neer te slaan en het menselijke te vernietigen.

Maar God heeft er den mensch door opgericht en in Zijn licht hem het licht doen zien. „In Uw licht zien wij het licht“. Als het waar is, dat dit psalmwoord Bavinek's schoone uren heeft beheerscht, dan moet zijn discipelenschaar Barth vaarwel zeggen. Hij ziet in Gods licht niets meer; het slaat hem met blindheid. „Het groote gezicht op God“ is een liefkoosde uitdrukking van Barthiaansen stijl; maar zij betekent soms niet veel anders dan: „de acute verblindende voor God“. „Door Hem Door Hem alleen“.

Maar Bavinek en Kuyper denken bij die laatste woorden aan psalm 89. Die eindigt niet met een paradox, maar met een doxologie, omdat hij de transcendentie en de immanentie weer verzoend heeft gevonden.

Barth, en Kierkegaard, zien uit Gods idee drop-pelen gieten in de geschiedenis (het horizontale vlak); maar — hoe gauw verdampt een drop-pel... Hij moet ook tot damp overgaan, want als wij hem zooden willen bewaren, onveranderd, dan zegt hij ons liegen; de waarheid moet immers niet stilstaan? Maar een stroom, een bedding, groef zich God door de openbaring, volgens de gereformeerde theologie. Een stroom droogt niemand uit. De openbaringsrivier Gods is vol water.

Men moet zich dus niet schamen voor de tegenwoordig haast levensgevaarlijke uitspraak: ik heb vasten bodem onder de voeten; want de bodem van Barth, die in „das Unbedingte“ treden wil, is geen bodem. Zonder de „klaarlijkheid“ kan de gereformeerde nu eenmaal niet leven. Wie er op scheldt, is als wie de moedermelk ridiculiseert, die hem toch maar 'n fermien kerel maakte. Bestaat de klaarlijkheid in de openbaring niet, is ze een dwaze of podante fictie, dan komt onze exegese zelfs niet aan den gang, en ons geloof niet en onze theologie niet. Het paradox, als eenige, eerste en laatste en ook daartusschenliggende ontdekking in de theologie der „crisis“ moet de gereformeerde denker volstrekt verworpen.

Want de gereformeerde geloof in de eenvoudigheid van God. Deze is Hem niet het Irrationeële, doch de Eenvuldige, die nimmer strijdt met zichzelf; die zich in het eeuwige Woord, den Logos, volmaakt uitgiet en uitdrukt en die tot zichzelf in het Woord en den Geest wederkeert. Hij erkent voorts, dat die God niet maar iets van Zich, maar Zichzelf goopenbaard heeft; dat die openbaring als één voortgaand werk te zien is, dat zij niet slechts kritisch op deze horizontale wereld ingrijpt, doch om die wereld met God te verzoenen, en dus Gods critiek tegen haar tot vrede te brengen, in die wereld ingegaan is, en er in gebleven is ook. Hij ziet voorts, dat die openbaring in Gods raad is opgenomen en in den tijd zich straks naar Zijn gemaakt bestek meedeelt, voortgaande van kracht tot kracht, van kern tot omtrek, van schemer tot volen middag toe. Hij hoort haar verkondigen, dat het „horizontale vlak“ en het „verticale“ geen tegenstellingen mogen blijven, omdat God ze tot elkaar brengen wil; hoe verder God met de wereld Zijn doel naderbij komt, des te meer wil Hij woning maken bij de menschen, en Zijn Logos in ons leven doen overwinnen, de leugen brekende, en verkondigende de waarheid.

Deze overtuiging doet hem het raadsel, de tegenstrijdigheid, die zijn denken verwart en gevangen houdt, reeds uit ander oog bezien en met anderen maatstaf beoordeelen. Komt hij in zijn denken tot een knooppunt, tot een snijding van twee gedachten, die elkander schijnen uit te sluiten, dan zegt hij niet: „dat ligt aan God“, maar: dit ligt nu aan mij.

Wat ik paradoxaal vind, heeft God niet zóó hier neergelegd; neen: ik heb, wat Hij mij wilde doen vinden, nog niet in Zijn wezen ontdekt. De eenheid moet er zijn, want God is één; maar ik heb ze nog niet kunnen vinden; en dat ligt niet aan de openbaring maar aan mijn ontvangen der openbaring. Want de openbaring zelf — zoo gaat hij dan verder — de openbaring zelf is wel zuiver, doch niet alreëquaat. Zij kan dit niet zijn, omdat alleen God Zijn eigen oneindigheid aan kan; de Geest onderzoekt ook de diepten Gods. In mijn eindig, geschapen wezen, kan de oneindige God Zich nooit zonder rest, zonder overblijvend mysterie openbaren. Daarom zal ik nooit de dingen tot op hun diepten grond kunnen aanschouwen. Maar toch is Gods openbaring zuiver; zij spreekt mij de waarheid. Deed God dat zóó, dat hij van de Institutie der Waarheid hoofdstuk voor hoofdstuk kenbaar maakte (eerst hoofdstuk 1, dan 2, dan 3 enz.), dan zou het aan Hem kunnen liggen, dat ik op paradoxen stuit. Want dan kon 't wezen, dat een waarheid, die in de eene periode geleerd wordt (zeg b.v. de soevereine verkiezing en ver-

en J. L.
te Papen-
de Bruine

loort.

iet Jan. to

K.
Amersfoort;
Heverwijk.

Amersfoort-
wijk.

Rijn.

rwoud.

12.

jaar.

NO- EN
HANDEL
IPPEN

straat 42
HAAG

n prachtig
in elk genre
ijken prijs.

U REEDS

'SCHAPPIJ

aal-Economisch
ekblad

?

H. AMELINK

Redacteur:

C. SANDBERG

erking van vele

nde personen

g dan nog heden

van de DRUKKERIJ

U — BAARN

d weekblad is het

er Christelijk soci-

s in ons land en

l— per kwartaal

in hoofdartikelen

nomische vragen,

wingen over de

aties, laat het licht

elds- en bedrijfs-

eigen kring, bevat

ch financieel-eco-

zicht, een revue

schappelijk leven“.

ig „Pers en Pole-

riek „Vrouwenbe-

ragenrubriek“ en

ang geeft o.a. De

ijn studies over

eling van de rijpere

ngd“.

erzorgd, zóó goed-

ft, met zóó rijken

in elk christelijk

n thuis.

en een abonnement

ummers aan!

evraagd:

avinek, geb. weinig

ste uitgave,

str. 77, Den Haag.